

УДК 355.5

О.О. Казіміров, Р.В. Невзоров, В.В. Шмаков

Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків

АНАЛІЗ СПОСОБІВ І ПРИЙОМІВ ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИЧНОЇ АВІАЦІЇ В ЛОКАЛЬНИХ ВІЙНАХ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Досвід бойових дій авіації в локальних війнах і збройних конфліктах свідчить про те, що "класичні" основи, положення і принципи тактики авіації багато в чому застаріли. Іноді це робить неможливим планування, організацію і проведення "класичних" способів бойових дій. У статті проведений аналіз способів і прийомів застосування тактичної авіації в локальних війнах і озброєних конфліктах в інтересах їх подальшої реалізації в бойовій підготовці авіаційних частин та підрозділів Повітряних Сил Збройних Сил України, а також в тактиці авіації в цілому.

Ключові слова: тактика авіації, тактична авіація, локальні війни, збройні конфлікти.

Вступ

Постановка проблеми й аналіз літератури.

Кожна локальна війна і збройний конфлікт є унікальними явищами, оскільки розв'язуються і ведуться в конкретних, не схожих на інші умовах місцевості, в специфічній соціально-політичній обстановці, при певному рівні розвитку зброї і військової техніки. З врахуванням цих та інших специфічних особливостей локальних війн і збройних конфліктів проходить вдосконалення і розвиток всіх складових теорії "класичного" воєнного мистецтва – теорії воєнної стратегії, оперативного мистецтва і тактики видів і родів військ збройних сил. Досвід бойових дій авіації у локальних війнах і збройних конфліктах свідчить про те, що "класичні" основи, положення і принципи тактики авіації багато в чому застаріли [1]. Іноді це робить неможливим планування, організацію і застосування "класичних" способів бойових дій, що викликає проведення аналізу тактичних прийомів та бойових маневрів застосування авіації [2, 3].

Мета статті. Проаналізувати способи і прийоми застосування тактичної авіації в локальних війнах і збройних конфліктах в інтересах їх подальшої реалізації в бойовій підготовці авіаційних частин та підрозділів Повітряних Сил Збройних Сил України, а також в тактиці авіації в цілому.

Основна частина

По арсеналу засобів ураження, формам і способам бойових дій локальні війни і збройні конфлікти вже декілька десятиліть тому поставили проблему переосмислення багатьох висновків і положень теорії "класичного" воєнного мистецтва.

Найбільшою мірою локальні війни і збройні конфлікти вплинули на способи та порядок застосування тактичної авіації, перш за все на тактику винищувальної і штурмової авіації.

Істотний розвиток тактика винищувальної авіації отримала в Корейській війні. По-перше, повітряні бої велися на великих висотах; по-друге, були розроблені і освоєні нові тактичні прийоми і способи, що відпові-

дали збільшеним бойовим можливостям авіаційної техніки; по-третє, вдосконалені бойові порядки частин і підрозділів винищувальної авіації, а також розставлення сил перед боєм; і, нарешті, вчетверте, сталася реорганізація управління винищувачами в повітрі.

Виходячи з порівняння тактико-технічних можливостей і озброєння радянського МіГ-15 і першого реактивного винищувача США F-86 "Сейбр", логіка ведення повітряного бою для льотчика МіГа коротко виражалася так: "вище і на вертикаль", а для пілота "Сейбра" – "нижче і на горизонталь". В ході повітряних боїв літаки вторгалися в стратосферу.

В період війни винищувачами МіГ-15 в повітряних боях з F-86 застосовувалися більше тридцять тактичних прийомів. Найбільш поширеними були: "удар і відхід", "гірка на сонце", "карусель", "кліщі і оточення", "відворот", "пастка", "паща", "удар знизу", "драбина".

Кожен з них застосовувався залежно від тактичної обстановки, що склалася, і складу сил при зустрічі з противником. Всі прийоми і способи вимагали ретельної підготовки і попередніх розрахунків на землі. Льотчики піднімалися в повітря вже з готовими варіантами способів бойових дій.

Бойові порядки винищувачів пристосовувалися до умов виконання поставлених завдань. Інтервали і дистанції збільшувалися. МіГи часто практикували політ методом "шестірки". При цьому останні дві машини називалися "Групою вільного маневру". Пара винищувачів вважалася невідомою в бою, що накладало додаткову відповідальність на старшого льотчика (ведучого), заставляло його діяти грамотно і ініціативно. Після двох років війни американські ВПС застосували засоби радіопротидії, що в значній мірі ускладнювало наведення винищувачів і управління ними в бою. Це змусило радянських конструкторів зробити термінові заходи щодо вдосконалення вітчизняних бойових машин.

У Афганістані перевірку бойових можливостей пройшли вже винищувачі третього покоління, зокрема МіГ-23 з крилом змінної стріловидності.

Вони застосовувалися для виконання наступних бойових завдань:

- знищення літаків, вертольотів і безпілотних засобів в повітрі;
- забезпечення бойових дій інших родів авіації;
- ураження наземних цілей завданням бомбоштурмових ударів при здійсненні авіаційної підтримки сухопутних військ і виконанні "планових авіаційних ударів";
- ведення повітряної розвідки.

Головною особливістю тактики винищувальної авіації виявилось те, що перші два найбільш характерних для цього роду авіації завдання в специфічних умовах Афганістану зайняли місце другорядних, а завдання по знищенню наземних цілей і веденню повітряної розвідки стали первинними.

Винищувальна авіація застосовувалася для самостійного пошуку і знищення легкомоторних літаків і вертольотів противника в заданому районі з метою виключення доставки зброї і боєприпасів моджахедам з території Пакистану і Ірану. Прикриття ударної авіації винищувачами здійснювалося, як правило, із положення чергування в повітрі. Для прикриття розвідувальної авіації застосовувався патрульне супроводження.

Практика показала, що при діях по наземним цілям найбільше застосування отримали три способи нанесення авіаційних ударів винищувачами: по "координатам", по "координатам" з використанням цілевказання, по "фотопланшету".

В ході виконання бойових завдань по ураженню наземних цілей недоліками застосування винищувальної авіації, які повторювалися, були:

- відсутність повної інформації про розташування своїх військ;
- невчасне доведення змін в оперативній обстановці;
- слабе використання сигналів взаємодії з сухопутними військами;
- відсутність ефективних (невідомих противнику) засобів опізнювання.

Тому для виключення нанесення ударів по своїм військам льотний склад повинен був дотримуватися наступних принципів:

- не вилітати без уточнення на командному пункті останнього розташування своїх військ;
- за відсутності зв'язку з "землею" удару не завадати;
- маневр будувати з таким розрахунком, щоб бойовий курс був паралельним розташуванню своїх військ (уздовж лінії бойового зіткнення з противником);
- якщо не упевнений, що точно визначив місце цілі (об'єкту) і розташування своїх військ – не застосуй засоби ураження.

Для протидії засобам протиповітряної оборони противника льотчикам-винищувачам рекомендувалися наступні тактичні прийоми:

- виконання протизенітного маневру в зоні зенітного вогню по напрямку і висоті ("змійка", "ножиці", "ковзання");

- підліт до об'єкту удару на гранично малій висоті з подальшою атакою (із застосуванням одного з видів маневру);

- виконання атаки із зворотного напрямку;
- виконання повторних або одночасних атак з різних висот і напрямків, що відрізняються кутами не менше ніж на 40 градусів;

- виконання атаки з круга (тактичний прийом "ромашка");

- вживання відволікаючих дій для досягнення раптовості виходу ударних груп в зону можливого зенітного вогню;

- проліт зони ураження засобів протиповітряної оборони противника на максимальній швидкості з одночасним виконанням швидкого протизенітного маневру;

- вогнева поразка позицій зенітної артилерії.

Найбільший ефект при подоланні протиповітряної оборони противника досягався в поєднанні вище перелічених прийомів і індивідуальних засобів радіоелектронної боротьби, що є на літаку.

Можливість протидії з боку противника при виконанні польотів враховувалася таким чином. Набір безпечної висоти і зниження здійснювалося в районі аеродрому в межах 25-кілометрової зони, що охоронялася (радіусом 10...12 км.). Захід на посадку здійснювався, як правило, по круговій глісаді зниження (бокове ухилення від зльотно-посадочної полоси не більше 4 км., висота прольоту дальнього приводу – 600...700 м і ближнього – 120...150 м). З появою на озброєнні противника ПЗРК при зльоті і посадці стали застосовуватися інфрачервоні патрони, при цьому на всіх аеродромах були визначені ділянки їх відстрілу з врахуванням районів найбільш ймовірного пуску зенітних ракет. На аеродромах обладналися пости візуального спостереження і оповіщення екіпажів про застосування моджахедами ПЗРК. При польотах вночі дотримувався особливий режим застосування фар, бортових аеронавігаційних вогнів і лампочок зовнішньої сигналізації.

Досвід бойового застосування винищувальної авіації в Афганістані дозволяє зробити деякі теоретичні узагальнення.

1. Ефективність застосування сил авіації в значній мірі залежить від достовірності розвідуваних і оперативності їх надходження в авіаційні частини (підрозділи).

2. В умовах виконання бойових завдань в гірничо-пустинній місцевості необхідно створювати додаткові органи управління і зв'язку, наближені до районів бойових дій.

3. Обмеженість районів бойових дій ускладнює виявлення і розпізнавання цілей, значно зменшує час прицілювання, що призводить до зниження точності застосування засобів ураження.

4. Стрілецько-гарматне озброєння і некеровані авіаційні ракети типу С-5 в умовах гірського рельєфу малоефективні. Їх доцільно застосовувати по об'єктах, що легко вражаються та по живій силі на відкритій місцевості. З кращого боку в цих умовах зарекомендували себе ракети С-8, С-21 і С-25.

5. Значне перевищення над рівнем моря аеродромів і посадочних майданчиків, висока температура повітря в денний час навесні, влітку і восени обмежують можливості авіації при виконанні бойових завдань. Вони вимушують обмежувати злітну вагу, зменшувати заправку паливом і корисне бойове навантаження, що знижує її тактичний радіус, час перебування над полем бою і вогневої дії по противнику.

6. Безорієнтирний характер місцевості (гори, пустелі) вимагає додаткової підготовки льотних екіпажів і осіб, що беруть участь в управлінні винищувальною авіацією або використовують її на полі бою.

У Афганістані, а потім – в Чечні удосконалювалася тактика і штурмової авіації.

Основними способами бойових дій штурмової авіації були одночасні і послідовні удари в заданий час по виклику з положення чергування на землі, а при вирішенні самостійних завдань – ведення "полювання".

Особливості бойових дій штурмової авіації в умовах Афганістану і Чечні полягали в наступному:

- відсутність чітко позначеної лінії бойового зіткнення і тилу вимагали ретельної організації і здійснення взаємодії з наземними частинами і підрозділами;
- відсутність суцільного радіолокаційного польового вимагало використання літака-ретранслятора для управління групами тактичного призначення;
- ведення бойових дій на своїй території при дії наземних засобів протиповітряної оборони формувало особливі бойові і морально-психологічні якості у льотчиків.

Бойовий порядок частини (підрозділу) штурмової авіації, як правило, включав такі групи тактичного призначення як дорозвідки, позначення цілі, придушення протиповітряної оборони, ударну, нарощування зусиль, контролю результатів удару, пошуково-ритуального забезпечення.

При нанесенні ударів по наземним цілям застосовувалися різні тактичні прийоми: "сектор", "ножиці", "круг", "ромашка", "гребінець", "тюльпан" та інші.

Застосування бомбардувальної авіації мало що внесло в розвиток тактики авіації. Вона виконувала свої завдання, в основному діючи по заданих цілях. Ударні групи, як правило, діяли колонами одиноких літаків, що слідували в інтервалах від 30 секунд до 15 хвилин.

Висновки

В цілому тактика тактичної авіації в локальних війнах і збройних конфліктах удосконалювалася з врахуванням розвитку зброї і військової техніки та відповідно до специфіки війн, конфліктів і особливостей районів бойових дій.

Характерними рисами застосування тактичної авіації в локальних війнах і збройних конфліктах можна вважати: централізовану організацію військових (бойових) дій, ретельну підготовку і планування повітряних операцій (з використанням даних всіх видів розвідки); використання в системі управління бойовими діями тактичною авіацією літаків далекого радіолокаційного виявлення і наведення, а також повітряних командних пунктів; масоване застосування активних перешкод в цілях протидії засобам протиповітряної оборони противника.

На жаль, аналіз проблеми свідчить про недостатнє врахування досвіду локальних війн і збройних конфліктів в бойовій підготовці авіації Повітряних сил Збройних Сил України, мистецтві реалізації бойових потенціалів авіаційних екіпажів, підрозділів і частин на користь досягнення мети бойових дій.

Зміни, що відбуваються в будівництві і розвитку Повітряних сил України повинні в повному об'ємі реалізувати цей досвід, причому як в новій видовій і родовій структурі Збройних Сил, так і в тактиці авіації в цілому.

Список літератури

1. Трюхан О.Н. Тактика авиации в локальных конфликтах и вооруженных конфликтах опыт, анализ, тенденции / О.Н. Трюхан. – К.: Наука, 2005. – 340 с.
2. Руснак І.С. Будівництво Повітряних Сил Збройних Сил України: питання та практика / І.С. Руснак, М.П. Крюков, В.Д. Кохно // Наука і оборона: – № 4. – С. 10-20.
3. Клімов С.Б. Роль і місце Повітряних Сил у загальній системі застосування Збройних Сил України / С.Б. Клімов // Наука і оборона: – № 1. – С. 23-27.

Надійшла до редколегії 27.02.2009

Рецензент: д-р техн. наук, проф. С.А. Калкаманов, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

АНАЛИЗ СПОСОБОВ И ПРИЕМОВ ПРИМЕНЕНИЯ ТАКТИЧЕСКОЙ АВИАЦИИ В ЛОКАЛЬНЫХ ВОЙНАХ И ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ

А.А. Казимиров, Р.В. Невзоров, В.В. Шмаков

Опыт боевых действий авиации в локальных войнах и вооруженных конфликтах свидетельствует о том, что "классические" основы, положения и принципы тактики авиации во многом устарели. Иногда это делает невозможным планирование, организацию и проведение "классических" способов боевых действий. В статье проведен анализ способов и приемов применения тактической авиации в локальных войнах и вооруженных конфликтах в интересах их последующей реализации в тактике авиации Воздушных Сил Вооруженных Сил Украины, а также в тактике авиации в целом.

Ключевые слова: тактика авиации, тактическая авиация, локальные войны, вооруженные конфликты.

ANALYSIS OF METHODS AND RECEPTIONS OF APPLICATION OF TACTICAL AVIATION IN LOCAL WARS AND ARMED CONFLICTS

A.A. Kazimirov, R.V. Nevzorov, V.V. Shmakov

Experience of battle actions of aviation in local wars and armed conflicts testifies that "classic" bases, positions and principles of tactic of aviation, in a great deal became antiquated. Sometimes it does impossible planning organization and leadthrough of "classic" methods of battle actions. In the article the analysis of methods and receptions of application of tactical aviation is conducted in local wars and armed conflicts in behalf of their to subsequent realization in tactic of aviation of Air-crafts of Military Powers of Ukraine, and also in tactic of aviation on the whole.

Keywords: tactic of aviation, tactful aviation, local wars, armed conflicts.